

І.М. Основи економічної безпеки: Підручник. -Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. -236 с.

2. В. Геєць Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. -2004. -№ 4. -С.4-5.

3. Брьжко В.М., Завгородний А.Ф., Пичкур А.В. Лицензирование прав и патентование научно-технической продукции. -К., 1994. -194 с.

4. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет ЛО.Л. Адно, И.И.Александрова, Н.М. Байков и др.

Людред. И.С. Королева. -М.: «Юрист», 2003. -604 с.

5. М. Чечетов Інноваційна складова ринкової трансформації // Економіка України. -2004. -№ 11. -С.4-14.

6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця. -К.: "Фенікс", 2003. -1006 с.

Надійшла до редколегії 26.02.2005

КОВАЛЕВ Е.В. ИННОВАЦИОННЫЙ АСПЕКТ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Определено влияние инноваций на экономическую безопасность государства; проанализированы перспективные стратегии экономического развития; предложены составные части механизма управления инновациями.

KOVALEV E.V. INNOVATIONAL ASPECT OF ECONOMIC SAFETY

Influence of innovations on economic safety of the state is determined; perspective strategies of economic development are analyzed; components of the mechanism of management are offered by innovations.

УДК 004.65+338.2

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ*, канд. екон. наук, доц.
В.П. КУНЦЕВИЧ**

*Національна академія внутрішніх справ України**
*Академія МВС Республіки Білорусь***

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуті пропозиції із створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу підвищення ефективності управлінських рішень по забезпеченню економічної безпеки держави.

Формування ефективної державної політики в сфері детінізації економіки, обмеження та ліквідації паразитичних елітних структур вимагають всебічного вивчення трансформаційних процесів у суспільстві, виявлення й аналізу іманентних ім закономірностей і особливостей тіннізаційних процесів, інтересів і дій основних фігурантів тіннізаційних впливів. У зв'язку з цим подальший розвиток теоретичних досліджень і системної розробки феномену тінньової економіки та економічної злочинності набуває першочергового значення. Основні напрями цих досліджень визначені Комплексною програмою профілактики злочинності на 2001-2005 рр., затвердженої Указом Президента України від 25.12.2000 р. № 1376/2000, проектом Державної програми детінізації економіки, вимогами ряду постанов Кабінету Міністрів України з питань досліджень процесів тіннізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання.

До проблем протидії тінньовій економіці та економічній злочинності неодноразово зверталися провідні вітчизняні вчені, серед яких В.М. Геєць, А.В. Базелюк, В.А. Бордюк, С.О. Коваленко, О.В. Турчинов, О.В. Мандибура, О.С. Пасхавер та інші. Проте, слід визнати, що не зважаючи на певні успіхи у розробці цих соціально-економічних явищ, у сучасній економічній теорії та практиці ще не визначено загальноприйнятих підходів до визначення

економічної злочинності, не розроблені відповідний теоретико-методологічний та методичний інструментарій пізнання її сутності, структури і динаміки, уніфікований системний понятійний апарат. Все це вимагає подальшого інтенсивного дослідження сутності, закономірностей розвитку тінньової економіки та економічної злочинності, розрахунків обсягів їх поширення.

Ефективне розв'язання проблеми детінізації потребує, зокрема, докорінних змін у інформаційно-аналітичному забезпеченні діяльності органів системи економічної безпеки, перетворення цієї системи на інформаційно насичену, вирішення якої засновується на наступних взаємопов'язаних комплексних складових:

1) створення розгорнутої системи джерел (державних та недержавних) отримання інформації, яка є індикативно значущою щодо тінньових процесів;

2) оперативне зняття інформації з її джерел, яка використовується з метою підтримки прийняття рішень на державному рівні відносно:

- динаміки поточної ситуації у зв'язку із тенденціями довгострокових процесів;

- умов, причин, середовища цих процесів;

- основних фігурантів об'єктів вивчення, їх інтересів, мотивації, ресурсів, криміногенної історії тощо. Це дозволяє визначити дану складову як оперативний моніторинг

соціально-економічної та правової ситуації як об'єктів економічної безпеки;

3) аналітичний аналіз отриманої інформації, застосування технології експертної обробки інформації та її оцінки, виявлення закономірностей і тенденцій;

4) науково обґрунтовані дослідження отриманого масиву даних, організація стратегічного і тактичного планування;

5) розробка (чи корекція) стратегії дій і механізмів їх реалізації;

6) розробка імітаційно-прогностичних моделей ситуації, можливих варіантів їх розв'язання та оптимізації;

7) проектування дієвих механізмів координації та контролю [1, с.13-14].

Практична діяльність щодо детінізації економіки та розробка ефективного менеджменту на державному рівні для її забезпечення обумовлює необхідність створення

ефективного інструменту – інформаційно-аналітичної системи моніторингу, основною функцією якого є підтримка рішень і прогнозування розвитку процесів соціально-економічної девіації експертами-аналітиками на основі ретельного аналізу інформації. Прийняття рішень на основі моніторингу – це діяльність по перетворенню інформації у закінчений продукт аналітичної діяльності, який дозволяє оцінити наслідки дії чинників ризику посилення тінізаційних процесів, знизити невизначеність ситуації, і сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, які приймаються.

Система моніторингу складається із трьох основних блоків: (1) інформаційного (пп.1-3), (2) аналітичного (пп.4-6), (3) практичного (пп.7). Як показано на рис.1, елементи цих блоків визначаються управлінським рішенням, яке теж відноситься до процесу моніторингу, але не є частиною власної системи моніторингу.

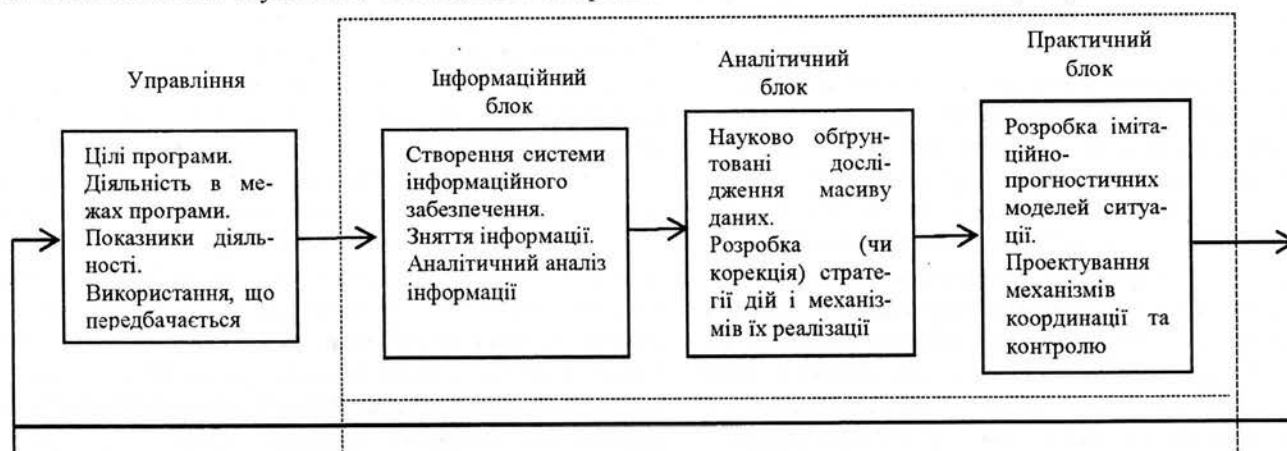

Рисунок 1 - Логічна схема системи моніторингу [2, с.264]

Практичний хід трансформаційних процесів та небезпека зростання тінізаційних тенденцій свідчать, що єдиний інформаційний простір України повинен являти собою систему моніторингу, який організаційно і методично пов'язує у часі та просторі національні інформаційні ресурси економічної, політичної, правової та іншої інформації, а також систему державних інформаційних ресурсів для забезпечення реалізації задач управління на державному рівні щодо детінізації економіки.

Однією із стрижневих завдань функціонування моніторингу соціально-економічної інформації стосовно девіації систем управління є побудова системи індикаторів девіантних процесів, яка відноситься до більш загального класу фундаментальних проблем – створення інформаційного суспільства. Так, у грудні 1994 р. у Білій книзі Європейської комісії "Ріст, конкурентність, зайнятість" було оприлюднено одне із стратегічних завдань – створити загальноєвропейський інформаційний простір. На виконання цього програмного завдання були розроблені конкретні рекомендації по розбудові Європейської інформаційної інфраструктури, які були затверджені Радою Європи у червні 1994 р., а у липні Європейська Комісія вже поширила план дій під назвою "Шлях Європи в інформаційне співтовариство". У даний час на порядку денному вже стоїть проблема створення глобальної інформа-

ційної інфраструктури і позиціонування вітчизняної інформаційної мережі в ній. У 1998 р. Європейське співтовариство схвалило програму "Trans-European Telecommunication Networks Programme (TEN-Telecom)". Основна мета даної програми – підтримка проектів, які можуть стимулювати стійку активність при розвитку соціальних і економічних процесів. Крім того, за ініціативою тодішнього Президента США Клінтона, у лютому 1995 р. ідея розбудови глобального інформаційного суспільства була підтримана главами семи найбільших індустріальних держав. Такий підхід дав можливість світовому суспільству розпочати створення адекватних інформаційних систем щодо забезпечення прозорості та доступності процесів управління, незважаючи на необхідність потужних інвестиційних вкладень [1, с.84-85].

У зв'язку з необхідністю побудови інформаційно-аналітичних систем, застосування теорії і методів ідентифікації у галузі соціально-економічних процесів – побудови системи індикаторів, розглянемо концептуальні положення щодо побудови системи індикаторів стосовно девіації системи державного управління, яка визначає тінізаційний процес.

Процедуру побудови системи індикаторів соціально-економічних процесів можна поділити на ряд етапів, що включають:

- поетапну багаторівневу експертну оцінку тенденцій девіації системи державного управління у контексті трансформаційного процесу у зв'язку з інтересами та економічної поведінки різних суб'єктів управління;

- інтеграції оцінок різних експертів щодо діяльності одних і тих самих груп діючих сил тінізаційних процесів;

- порівняльний аналіз на базі усереднених оцінок, отриманих від представників (фокусних груп) різних діючих сил.

Оскільки девіантні процеси управління є комплексними та багатоваріантними, потребують отримання та обробки великих обсягів інформації, що не дає можливість побудови на основі їх однієї формальної моделі, то це вимагає використання цілісної системи ключових показників або індикаторів, формування їх структурної ієрархії, проведення на їх основі якісного й кількісного аналізу проблеми, визначення критичних моментів у тенденціях розвитку, прогнозування сценаріїв зміни їх напрямку та характеру [3].

Побудова системи індикаторів конфліктності соціально-економічних процесів, безумовно, пов'язана із аналізом системи національних інтересів, що реалізовані у механізмах функціонування систем управління. Серед таких інтересів – їх параметрів і діапазонів – визначають ключові, які виконують “сигнальну” – індикативну функцію.

Наявність у суспільстві соціальних прошарків, як суб'єктів соціально-економічного управління з різними співвідношеннями пріоритетності життєво важливих інтересів і, відповідно, суперечливими одна відносно одній системами цінностей, що знаходять своє відображення у спрямуванні їх систем управління, є важливим індикатором соціальної напруженості та протидії систем управління різних структур. “Сторони А і В стають учасниками об'єктивної конфліктності ситуації, якщо прагнення сторони А до досягнення деякого бажаного для неї стану Y об'єктивно заважає досягненню стороною В деякого бажаного для неї стану X” [4].

В узагальненому спрощеному вигляді структуру взаємодії відносин управління у соціально-економічній системі можна представити у вигляді взаємодії системи державної влади, суб'єктів економічної сфери – перш за все підприємств, суб'єктів політичної сфери, сфери національно-етнічних та конфесійних процесів, екологічних проблем суспільства (куди входить і повсякденне життя людини). Основними чинниками цих конфліктних взаємодій є інтереси людей, соціальних груп, кризовий стан суспільства, ресурси країни. Сама структура національних інтересів визначає змістовне вимірювання системи індикаторів напруженості соціально-економічних процесів, їх тінізаційної інтенсивності.

Іншим вимірюванням системи індикаторів кризи державного управління може бути форма існування конкретних індикаторів, до яких слід віднести об'єктивні дані у формі:

- статистичної інформації;
- результатів інструментальних вимірювань, досліджень тенденцій та станів економіки, девіації управління тощо;
- оцінки ризиків виникнення різноманітних подій у

соціально-економічній, управлінській сферах;

- експертних оцінок, тобто спеціально формалізованих (якісних або кількісних) показників, наповненням яких експерти визначають діяльність управлінської еліти суспільства;

- оцінок розвитку та функціонування сфери державного управління, яка подана у звітах громадянських аналітичних центрів, пресі, соціологічних опитувань населення.

До системи конкретних індикаторів кризи державного управління, як причини тінізаційних процесів, можна віднести індикатори, які використовуються в опитуваннях менеджерів компаній щодо тенденцій регуляторного клімату в Україні, що з червня 2002 р. проводить Інститут економічних досліджень і політичних консультацій [5, с.4]. Вибіркова сукупність включає 300 підприємств, що розташовані у чотирьох найбільших містах на сході, заході, півдні та центрі України. Менеджери підприємств повинні були оцінити поточний стан справ з регуляторною політикою держави на їх підприємствах і в секторі в цілому та дати прогноз перспективи змін ситуації на протязі найближчих шести місяців, визначаючи найбільш суттєві перепони ведення бізнесу.

Як свідчать результати опитування, не зважаючи на зростання виробництва в країні, менеджмент фіксує факти, які викликають тривогу з точки зору впливу державної політики на стан стабільності економіки. Основна група загальноекономічних факторів, які, на думку опитаних, є і адміністративними бар'єрами зростання і одночасно факторами тінізації, залишається вже традиційною для національного підприємництва: низький внутрішній попит, що формується головними засадами державної політики в сучасних умовах, і надлишковий податковий тиск на бізнес. До групи спеціальних факторів конфліктності в економічній сфері опитувані відносять, перш за все, високий рівень адміністративної корупції, протиріччя законодавства, непередбачуваність змін останнього (табл.1).

У програмах розвитку підприємництва, усунення адміністративних бар'єрів в його функціонуванні, як прояву гібридизації влади (змішування влади з бізнесом та криміналітетом), дисфункцій державного управління особливу роль відіграє формування дієвої інституційної інфраструктури забезпечення ділового середовища розвитку бізнесу і соціального середовища партнерства суспільних інституцій і громадян, а також моніторинг їх впливів на обмеження тінізаційного потенціалу територій. При цьому на регіональному рівні доцільно сформулювати цільову комплексну програму організації моніторингу інституціональної інфраструктури підприємництва, з ключовими завданнями аналізу зовнішнього середовища розвитку території з точки зору забезпечення сприятливих умов для діяльності інвесторів, оцінки сильних і негативних сторін територій з позиції регіональних переваг, стимулів, рівнів системних ризиків і інфраструктурного забезпечення (рис.2) [6].

Одним із стрижневих аспектів у комплексній програмі організації моніторингу, аналізу зовнішнього середовища на регіональному рівні є моніторинг інституційного середовища з позиції сприятливого впливу на базові умови відкриття, організації і стимулювання великого, середньо-

го і малого бізнесу за напрямками:

- розробка регулярного і достовірного регіонального прогнозу і статистики по необхідній для інвесторів номенклатури позицій виробництва товарів та послуг;
- моніторинг стану ділового середовища і рівня життя населення;
- надання банків даних по фактичній правозастосовчій практиці щодо підприємництва, зокрема, вирішення господарських суперечок;
- оцінка регіональних галузей і виробництв з точки зору їх перспектив, структурних змін в їх системі, що спираються на потенціал ресурсів регіонів і муніципальних утворень, які створюють навколо себе середовище зростання;

- оцінка розвиненості сучасної інфраструктури регіонів з позиції сприяння підприємництву, безперебійної роботи комунальних служб та транспорту, стану екологічної захищеності оточуючого середовища;
- забезпечення спадкоємності планів регіонального розвитку і низького рівня регіональних політичних та економічних ризиків;
- досягнення нормативно-правової визначеності і прозорості дозвільних процедур для відкриття бізнесу і забезпечення інформенту (правової захищеності прав акціонерів і власників), забезпечення ефективного державного і громадянського контролю за функціонуванням елітного капіталу.

Таблиця - Показники регуляторного клімату [5, с.4]

Показники	Зміни протягом 2002 р.				Оцінка поточного рівня			
	% підприємств			Індекс	% підприємств			Індекс
	Зростання	Без змін	Спад		Високо	Норма	Низько	
Якість державних послуг	2,5	74,2	23,3	-0,21	1,1	66,7	32,3	-0,31
Можливість впливу на зміст законів	12,4	79,3	8,3	0,05	17,9	36,6	45,5	-0,20
Рівень корупції	40,0	57,9	2,1	0,32	50,6	44,8	4,6	0,38
Необхідність неформальних відносин з чиновниками	26,7	71,0	2,3	0,23	32,8	37,4	29,4	0,03
Дотримання правил власності	5,1	68,2	26,6	-0,20	2,2	59,0	38,8	-0,34
Передбачуваність змін у законодавстві	1,8	64,2	33,9	-0,29	3,4	43,3	53,4	-0,47
Простота та ясність регулювань	1,4	60,1	38,4	-0,36	3,2	41,4	55,4	-0,51
Час, витрачений менеджерами на спілкування з чиновниками	20,6	75,7	3,7	0,17	21,8	60,5	17,7	0,05
Кількість незапланованих перевірок ДПА	30,5	69,4	10,1	0,13	24,7	68,6	6,6	0,21
Кількість позапланових перевірок (за винятком ДПА)	17,6	77,9	4,5	0,14	22,1	73,7	4,2	0,19
Рівень державного втручання в операційні рішення підприємств	5,3	66,3	28,4	-0,22	7,0	33,5	59,5	-0,50
Стимули уникнення уплати податків	13,6	75,9	10,5	0,03	24,6	44,7	30,7	-0,01
Можливості уникнення сплати податків	3,7	74,5	21,8	-0,13	5,2	45,1	49,8	-0,33

Наявність сучасної ділової ринкової інфраструктури, вільної від тінізуючих факторів, стає визначальною умовою ефективного розвитку регіону і підвищення його конкурентоспроможності і визначається розвиненістю представлених у регіоні банківських, інвестиційних, консалтингових, страхових, біржових інститутів, наявністю розвинутої інфраструктури зв'язку, транспорту та телекомунікацій. У зв'язку з цим, наявність сильного тінізуючого впливу бюрократії на адміністративний механізм регулювання підприємництва на макро-, мезо- та місцевому рівні обумовлюють необхідність створення розвинених систем спеціального моніторингу дієвості політики державних органів по регулюванню та забезпеченню рівних умов для підприємницької діяльності і усуненню адміністративних бар'єрів при її здійсненні

Одним із важливих напрямів дослідження економічних процесів, у тому числі тіньових, є визначення показників обсягів тіньових сегментів економіки. Ці показники виконують подвійну функцію: вони є індикаторами тіньової ураженості і в той же час - об'ємними показниками економічної діяльності, яка здійснюється в тіньовій сфері і, як такі, характеризують загальні обсяги виробництва

товарів і надання послуг, використання ресурсів, попиту та пропозиції тощо (офіційний обсяг + тіньовий обсяг). Вони закладають умови для застосування методів економічної компаративістики щодо дослідження закономірностей співвідносної тіньової ураженості окремих країн, їх особливостей і масштабів у різні періоди трансформаційних процесів в них. Некоректний облік тіньової економіки не дає можливості побудови збалансованої системи макроекономічних показників суспільного виробництва, доходів і витрат, що є одним із факторів зворотного впливу тіньових процесів на нестабільність макроекономічної політики держави.

Вище наведені методи і підходи, що часто використовуються для розрахунку індикаторів тіньової економіки, не вичерпують усіх можливих варіантів цієї оцінки. У той же час, вони дають достатньо повне уявлення про самі методичні підходи і про ті труднощі й обмеження, що виникають в процесі розрахунків.

Існує високий потенціал конструктивних засобів у системі захисних механізмів безпеки, за допомогою яких суспільство намагається здійснювати управління процесом детінізації економічних процесів, зняттям напруження

кризової економіки. Об'єктивний процес поширення тінювих процесів, розвитку розламу між владою і більшістю соціуму на початковому етапі трансформації разом з тим утримує у собі можливості розв'язання цих протиріч для системного прориву вітчизняного суспільства на шляху подолання проблем ефективності влади, інтеграції суспільства, його економічної системи навколо загально-

цивілізаційних та традиційних цінностей. На початку нового тисячоліття перед країною стоїть надзвичайно складна і важлива задача – повернути існуючу соціально-економічну напруженість трансформаційних перетворень у енергію творення ефективної, конкурентоспроможної економіки, транспарентного державного управління та господарювання.

Рисунок 2 - Цільова комплексна програма моніторингу інституціональної інфраструктури підприємництва у регіоні

ЛІТЕРАТУРА

1. Морозов А.О., Косолапов В.Л. Інформаційно-аналітичні технології підтримки прийняття рішень на основі регіонального соціально-економічного моніторингу. –К.: Наукова думка, 2002. –230 с.
 2. Пойстер Т.Х. Контроль производительности: системы, показатели, анализ // Эффективность государственного управления /Общ. ред. С.А. Батчикова и С.Ю. Глазьева. –М.: Изд-во АО «Консалтбанкир», 1998. –848 с.
 3. Построение экспертных систем /Под ред. Ф. Хейеса, Д. Уотермана, Лената. –М.: Мир, 1987. –441 с.

4. Петровская Л.А. О понятийной схеме социально-психологического конфликта // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. –М.: МГУ, 1977. –С.126-143.
 5. Украинский бизнес-климат не улучшается // Деловая неделя. –13-19.03.2003. –№ 8.
 6. Дегтярев А.Н. Маликов Р.И. Институциональные факторы создания механизмов преодоления административных барьеров в развитии предпринимательства // Вестник Моск. ун-та: Сер.6. –2003. –№ 6. –С.42-58.

Надійшла до редколегії 28.03.2005

ПРЕДБОРСКИЙ В.А., КУНЦЕВИЧ В.П. ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА МОНИТОРИНГА В СФЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
 Рассмотрены предложения по созданию информационно-аналитической системы мониторинга повышения эффективности управленческих решений по обеспечению экономической безопасности государства.

PREDBORSKIY V.A., KUNCEVICH V.P. INFORMATION-ANALYTICAL SYSTEM OF MONITORING IN ECONOMIC SAFETY SPHERE
 Offers on creation of information-analytical system of monitoring of increase of efficiency of administrative decisions on maintenance of economic safety of the state are considered